

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

IMPLEMENTATION PRINCIPLES LAW DURING THE CONCLUSION OF THE AGREEMENT IN CRIMINAL PROCEEDINGS UKRAINE AND GERMANY

Козаченко В.І.,

аспірант

Національної академії прокуратури України,
молодший радник юстиції

У статті розглянуті особливості кримінального процесуального законодавства України та Німеччини в частині реалізації принципу законності під час укладення угод у кримінальному провадженні. Визначено, що є спільним і відмінним у цих країнах під час укладення угод у кримінальному провадженні. Встановлені позитивні аспекти кримінального процесу Німеччини, що можуть бути імplementовані в кримінальне судочинство України в частині укладення угод у кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальний процес, Україна, Німеччина, угоди в кримінальному провадженні.

В статье рассмотрены особенности уголовного процессуального законодательства Украины и Германии в части реализации принципа законности при заключении соглашений в уголовном производстве. Определено, что является общим и различным в этих странах при заключении соглашений в уголовном производстве. Установлены положительные аспекты уголовного процесса Германии, которые могут быть внедрены в уголовное судопроизводство Украины в части заключения соглашений в уголовном производстве.

Ключевые слова: уголовный процесс, Украина, Германия, соглашения в уголовном производстве.

In the article the features of criminal procedural legislation of Ukraine and Germany, in the part implementing the principle legality when concluding agreements in criminal proceedings. Are determined what is a joint, so what an excellent in this countries when, concluding agreements in criminal proceedings. It is established positive aspects of criminal procedure in Germany, what can be introduced in the Criminal Justice Ukraine in the part when concluding agreements in criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings, Ukraine, Germany, agreements in criminal proceedings.

Постановка проблеми. Для України, що останнім часом активізує свої дії на шляху євроінтеграції, актуальним є приведення національної правової системи відповідно до вироблених міжнародною спільнотою правових стандартів кримінального провадження. У цьому контексті кримінальний процес Німеччини (далі – КПК Німеччини) може стати найбільш цікавим, оскільки правова система зазначеної держави вже тривалий час є позитивним прикладом для правових систем інших держав світу.

Стан опрацювання. Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) тема щодо реалізації принципу законності під час укладення угод у кримінальному провадженні була предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, цю тематику різносторонньо аналізували у своїх працях Є.М. Блажівський, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін, Л.О. Лесяк, В.Т. Нор, М.М. Полянський, В.Я. Тацій, І.Я. Фойницький, М.Є. Шум, М.І. Хавронюк. Проте привертає увагу те, що по сьогоднішній день реалізація принципу законності під час укладення угод у кримінальному провадженні України та Німеччини залишається недостатньо розглянутою.

Метою статті є аналіз порядку реалізації принципу законності під час укладення угод у кримінальному провадженні України та Німеччини.

Виклад основного матеріалу. У кримінальному процесі Німеччини «угода у кримінальному про-

вадженні» тлумачиться як: «Перемовини між учасниками кримінального процесу з приводу того, що підозрюваний (обвинувачений) погоджується не реалізовувати певні процесуальні права, не подавати клопотання та не оскаржувати покарання; повно або частково зізнатися у вчиненому. В обмін на це зазначений суб'єкт отримує більш м'яке покарання чи умовне засудження» [1, с. 82].

Обставини, за наявності яких у кримінальному провадженні Німеччини може укладатися угода, є такі положення:

- «особливо складна справа»;
- результат дискусій між адвокатом, прокуратурою та судом;
- особа, що укладає угоду та притягається до кримінальної відповідальності, визнає весь склад інкримінованих діянь.

Однак звернемо увагу на те, що в кримінальному процесі Німеччини спостерігається особливе ставлення до реалізації прав обвинуваченого, що, в свою чергу, також впливає на порядок укладення угод у цій країні, хоча про це жоден вчений не зазначає. Зокрема, у кримінальному провадженні зазначеної держави вважається обов'язковим провести допит обвинуваченого під час якого має бути повідомлено про:

- 1) діяння, яке ставиться у вину;
- 2) норми кримінального закону, що передбачають відповідальність за вчинене;

3) право давати пояснення по суті обвинувачення або не давати показання у справі взагалі;

4) право в будь-який час, у тому числі до початку допиту, запросити обраного захисника;

5) право подати клопотання про представлення доказів на своє виправдання (невинуватість);

6) право написати показання особисто;

7) роз'яснення права про можливість досягнення компромісу з потерпілим, що, додамо, стало можливим із прийняттям 12 грудня 1986 року Закону ФРН «Про захист потерпілих», де запроваджено інститут «ТОА» (“Täter-Opfer-Ausgleich”), що тлумачиться як: а) «вирівнювання» прав та законних інтересів обвинуваченого та потерпілого; б) «досягнення компромісу» між інтересами обвинуваченого та потерпілого [2].

Якщо порівнювати наведені умови укладення угод у кримінальному провадженні Німеччини з кримінальним процесуальним законодавством України, то можна сказати, що вітчизняний порядок кримінального судочинства є більш сприятливим, оскільки в КПК України прямо встановлено, що можуть бути укладені такі угоди.

1) Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим. Вона укладається за ініціативою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого. Домовленості проводяться самостійно потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим, захисником чи представником або за допомогою інших осіб, погоджених сторонами (крім слідчого, прокурора або судді). Угода про примирення може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої і середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається [3, с. 278].

2) Угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості [8, с. 962]. Вона укладається за ініціативою прокурора або підозрюваного, обвинуваченого. Може бути укладена у провадженні щодо: а) кримінальних проступків, злочинів невеликої тяжкості, злочинів середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам; б) особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається.

Тобто різницею між КПК Німеччини та КПК України в частині умов, за наявності яких укладаються угоди у кримінальному провадженні, є те, що в нашій державі на законодавчому рівні:

– не використовується термін «в особливо складних справах», а зазначається вичерпний перелік злочинів, у яких може бути укладена угода про примирення чи угода про визнання винуватості;

– угоди розподілені на угоди: а) «про примирення»; б) «про визнання винуватості».

Для реалізації принципу законності, що вимагає від суду та прокурора діяти виключно у спосіб і порядок, передбачені законодавством, це є важливим з огляду на те, що всі суб'єкти кримінального процесу можуть чітко і відразу встановити чи може бути укладена угода; якою вона має бути; хто може бути суб'єктом укладення. Тоді як, на нашу думку, надання права на укладення угоди зі сторони обвинувачення лише прокурору, крім того, використання терміну «в особливо складних справах», що має місце у кримінальному процесі Німеччини, створює такі труднощі під час укладення угод.

1) Залишається незрозумілим, у чому має проявлятися «складність справи» для того, щоб ініціювати укладення угоди. Крім того, як буде відзначено у подальшому, в Німеччині обвинуваченого може бути звільнено від кримінальної відповідальності за результатами укладення угоди також в разі вчинення «малозначного» злочину.

2) Державні та приватні інтереси в рамках кримінального провадження можуть не співпадати, а тому під час укладення угоди може виникнути колізія між ними. Наприклад, угода вигідна інтересам держави, оскільки її укладення полегшує роботу правоохоронних і судових органів, крім того, певним чином економить кошти, що виділяються в країні на кримінальне судочинство. Проте з угодою не погоджується потерпілий.

Отже, на підставі наведеного відзначимо, що, якщо порівнювати вимоги кримінального процесу Німеччини з відповідними нормами КПК України в частині передумов укладення угоди у кримінальному провадженні, то можна сказати, що положення вітчизняного кримінального процесу є більш зрозумілими у застосуванні.

Наступною особливістю, що потребує окремої уваги під час аналізу кримінального процесуального законодавства Німеччини та України в частині реалізації засади законності під час укладення угод у кримінальному провадженні, є спеціальні вимоги щодо кримінальної відповідальності за результатами укладення угод.

За загальним правилом у Німеччині покарання за угодою може бути здійснено у вигляді: а) штрафних санкцій; б) позбавлення волі на строк до одного року; в) обмеження спеціального права; г) конфіскації доходів, одержаних у результаті вчинення злочину. Також може застосовуватися звільнення від кримінальної відповідальності, якщо «злочин є малозначним» та «очікуване покарання є достатнім для впливу на обвинуваченого» (ст. 154 КПК Німеччини). Крім того, в угоді може зазначитися, що на обвинуваченого покладаються додаткові зобов'язання, передбачені у § 56b, 56c, 59a Кримінального кодексу Німеччини, а саме: відшкодувати заподіяної шкоди,

дотримання певної поведінки. Як відзначено в § 265а КПК ФРН, додаткові зобов'язання під час виконання покарання повинні бути погоджені з обвинуваченим, тобто необхідно з'ясувати, чи буде цей суб'єкт добровільно їх виконувати [1, с. 132].

У кримінальному процесі України під час укладення угоди міра покарання визначається сторонами за загальними правилами законодавства України (ст. ст. 471, 472 КПК України). Тобто в нашій державі немає жодних привілеїв у частині виду і розміру покарання осіб (підозрюваних, обвинувачених), які погодилися укласти угоду в рамках кримінального провадження, що, на нашу думку, є не зовсім позитивним аспектом. Зокрема, якщо підозрюваний (обвинувачений) погоджується укласти угоди, то таким чином він полегшує діяльність судових і правоохоронних органів. На підставі цього цілком доречним і зрозумілим виглядає позиція, що вид і розмір покарання, що призначається за угодою, також має полегшувати відповідальність.

У кримінальному процесі Німеччини та України відмінністю є також особливості щодо «перемовин» під час укладення угоди. Наприклад, у Німеччині угода можлива, якщо її зміст погоджено з іншими учасниками справи, а саме суб'єктами кримінального процесу, щодо прав, свобод і законних інтересів яких угода створює правовий наслідок [7, с. 738].

Якщо розглядати відповідні положення КПК України, то можна помітити, що вітчизняний законодавець акцентував увагу лише щодо прав і обов'язків безпосередніх сторін угоди, а саме підозрюваного (обвинуваченого). Зокрема, відповідно до ст. 469 КПК України в разі здійснення кримінального провадження щодо кількох осіб, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і якщо згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними, угода може бути укладена з одним із підозрюваних, обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи, з якою досягнута згода, підлягає виділенню в окреме провадження. У разі, якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими. У разі, якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, а згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним із потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи, яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

У подальшому відзначимо, що у кримінальному процесі Німеччини в разі дотримання умов щодо змісту угоди цей проект надсилається прокурором до суду з метою отримання дозволу на подальше її укладення. Л.М. Белкін з цього приводу відзначає, що це називається процесом набуття угодою юридичної сили. Лише після того, як суд надав дозвіл на укладення угоди, прокурор передає її обвинувачуваному, який протягом 14 днів повинен остаточно вирішити:

– чи приймає він пропозицію прокурора щодо укладення угоди;

– чи бажає розгляду справи в суді на загальних підставах [4].

Остаточна домовленість щодо укладення угоди між обвинуваченим і прокурором, у кримінальному провадженні Німеччини може бути досягнута: а) на етапі пред'явлення обвинувачення; б) перед початком судового розгляду. Проте, як відзначає В.Г. Гончаренко, практика кримінального процесу Німеччини пішла шляхом, коли найбільша кількість угод укладається саме під час судового розгляду [5].

Порівнюючи наведені відомості з відповідними положеннями КПК України, зауважимо, що у вітчизняному кримінальному процесі укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Якщо угода досягнута під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені з певним часом або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди.

Розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язковою участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду. Якщо угода досягнута під час судового провадження, суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди [1, с. 216].

Перед прийняттям рішення про затвердження угоди про визнання винуватості суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи цілком він розуміє, що він має право на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожному обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують, а він має такі права: мовчати, і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення; мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно; допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і надати докази, що свідчать на його користь; наслідки укладення та затвердження угод; характер кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим; вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом.

Висновки. На підставі порівняльно-правового дослідження порядку реалізації засади законності під час укладення угод у кримінальному провадженні Німеччини та України встановлено,

що в зазначених державах найбільш суттєві відмінності стосуються: а) умов застосування угод у кримінальному провадженні; б) порядку призначення виду та розміру покарання за результатами укладення угоди; в) переліку суб'єктів, з якими погоджується зміст угоди; г) порядку та етапів за-

твердження угоди судом. Проте, враховуючи, що зазначені відмінності мають як позитивний, так і негативний вплив на реалізацію засади законності під час укладення угод у кримінальному провадженні, вважаємо, що їх дослідження має бути продовжено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини / пер. з нім. В.А. Савченко. – Івано-Франківськ, 2015. – 222 с.
2. Гаврилюк Л.В. Питання застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за новим КПК України / Л.В. Гаврилюк, І.В. Чурікова // Митна справа. – 2013. – № 4. – С. 188–193.
3. Головненков П.А. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия. Научно-практический комментарий и перевод текста закона / П.А. Головненков, Н.В. Слица. – Potsdam, 2012. – 408 с.
4. Белкін Л.М. Генеза проблеми забезпечення законності в державному управлінні: до історії питання / Л. М. Белкін // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dyu.nauka.com.ua/?op=1&z=422>.
5. Гончаренко В.Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України / В.Г. Гончаренко // Вісник Акад. прав. наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 698–711.
6. Організація адвокатури в Україні / [Т.В. Варфоломеева В.В. Медведчук, О.Д. Святоцький та ін.]. – К. : Право України, 1998. – 223 с.
7. Жалинский А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рерихт – М. : Спарк, 2001. – 767 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила]. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : із змінами та допов. станом на 15 вересня 2014 року (відповідає офіц. текстові). – К. : Правова єдність : Алерта, 2014. – 288 с.